

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРИКЛАДНИХ ПРОБЛЕМ МЕХАНІКИ І МАТЕМАТИКИ
ІМ. Я. С. ПІДСТРИГАЧА

Українське небо 2

Студії над історією астрономії в Україні

Львів – 2016

ББК В6Г,0 (4Ук)
УДК 52(477)(091)(082)

Українське небо 2. Студії над історією астрономії в Україні : збірник наукових праць / за заг. ред. О. Петрука. – Львів: Інститут прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України, 2016. – 669 с.

Книга «Українське небо 2» є продовженням збірника з аналогічною назвою, який вийшов 2014 року. Вона містить наукові розвідки авторів з різних міст України та з-поза її меж. Статті описують різноманітні аспекти історії розвитку астрономічних знань та уявлень на основі матеріальної, документальної та культурної спадщини України від найдавніших часів до часу заснування перших обсерваторій у XVIII столітті. Результати досліджень виявляють тривалі традиції у використанні астрономічних знань, подають аналіз їх проявів у культурній спадщині, окреслюють картину розвитку астрономії в Україні та її зв'язок із досягненнями цієї науки у світі. Вони можуть бути використані студентами та науковцями різних галузей для розуміння стану розвитку знань та уявлень у відповідні епохи, викладачами вищих навчальних закладів та вчителями шкіл для популяризації науки та укладання програм не лише з астрономії чи інших точних дисциплін, а й, для прикладу, археології, історії України чи її культури. Для наукових працівників, докторантів, аспірантів та усіх, хто не байдужий як до науки про зорі, так і до минулого України.

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України, протокол № 7 від 7 липня 2016 р.

Ідея, упорядкування, загальна редакція: докт. фіз.-мат. наук Олег Петрук
Мовна корекція: Ярина Петрук
Макетування: Анна Гринда
Дизайн обкладинки: Володимир Якимів

Публікацію збірника уможливила приватна фінансова допомога
Сергія та Олени Грубій, Дмитра Якубовського

Обкладинка: фрагмент ікони «Страшний суд» (Раделичі, Львівська обл., остання чверть XVI ст.)
Перша сторінка: дереворит з книги «Тріодь пісна» (Київ, 1627 р.)
Титул I розділу: мальований трипільський посуд (Україна, V–IV тис. до н. е.)
Титул II розділу: фрагмент ікони «Страшний суд» (Кам'янка-Бузька, Львівська обл., 1587 р.)
Титул III розділу: Данило Галяховський «Апофеоз Мазепи» (фрагмент, 1708 р.)
Титул IV розділу: Євангелист Марко (Євангелія з Троянкова, кінець XVI – початок XVII ст.)
Титул V розділу: Кирило і Методій, зображення з Радзивиллівського літопису (XV ст.)

ISBN 978-966-02-8006-9

© збірник, О.Петрук 2016
© статті, відповідні автори статей 2016

ЗМІСТ

Передмова.....	5
АРХЕОАСТРОНОМІЯ.....	7
Стародавня астрономія в Україні від періоду енеоліту до початку нової ери.....	8
<i>Вавілова І., Артеменко Т.</i>	
Сонце, Місяць і Небелівський храм.....	14
<i>Відейко М.</i>	
Обряд «поїння землі» та культ Місяця в ідеологічних уявленнях трипільських племен.....	19
<i>Цибесков В. (передрук)</i>	
Космогонічні, календарні та археоастрономічні аспекти дослідження курганів енеоліту-бронзи степової Кіровоградщини.....	31
<i>Тупчієнко М.</i>	
«Календарні» знаки на давній кераміці України (за матеріалами Національного музею історії України).....	45
<i>Стрельник М.</i>	
Відображення первісних вірувань у металевих прикрасах жіночого костюму населення Карпато-Дністровського регіону в другій половині V – X ст.....	65
<i>Вамуш А.</i>	
УЯВЛЕННЯ.....	87
Назви зоряного неба.....	88
<i>Карпенко Ю. (передрук)</i>	
Астрономічна термінологія у староукраїнських пам'ятках першої половини XVII століття.....	153
<i>Наєнко Г.</i>	
Знаки зодіаку на полях Ізборника Святослава 1073 року.....	164
<i>Пуцко В.</i>	

Зодіак у виданнях Києво-Печерської лаври другої половини XVII століття.....	176
<i>Звездина Ю.</i>	
Символіка часу в кириличних виданнях кінця XVII – першої половини XVIII століть: гравюри «кола часів» у місяцесловах.....	187
<i>Шустова Ю.</i>	
Символіка годинників і іконографія євангелістів у гравюрах Євстафія Завадовського до Львівського Євангелія 1690 року.....	198
<i>Шустова Ю.</i>	
Астральна символіка в українській територіальній геральдиці.....	214
<i>Гречило А.</i>	
Астральні символи на гербах української шляхти XVI – XVIII століть.....	234
<i>Миненко Ю.</i>	
«Кинь коперниківські сфери!» Містична астрономія Сковороди.....	241
<i>Ушкалов Л.</i>	
Символізм неба в народному мистецтві українців.....	263
<i>Пошивайло І.</i>	
ЗНАННЯ.....	275
Астрономічні вчення в контексті української культури середніх віків і ранньомодерного часу.....	276
<i>Паславський І.</i>	
Київські давньоруські храми у часі і просторі.....	297
<i>Люта Т.</i>	
Астрономічні явища в українських літописах XI–XVIII в. Матеріали і доповнення...316	
<i>Крип'якевич І. (передрук)</i>	
Старовинні сонячні годинники України.....	328
<i>Скрипчук Ю.</i>	
Астрономічні таблиці та календарі Іриней Фальківського.....	344
<i>Матвійшин Я.</i>	
Професор доктор Йозеф Ксавер Лісганіг (1719-1799) – австрійський астроном, геодезист і картограф світової слави.....	394
<i>Дрбал А.</i>	

Тарас Шевченко та науки про Всесвіт і Землю.....	415
<i>Дрбал А.</i>	
Розвиток української наукової астрономічної термінології наприкінці XIX – у першій третині XX століття.....	436
<i>Процик І., Богуш О.</i>	
ДЖЕРЕЛА.....	447
Український список астрологічних статей XVII століття.....	448
<i>Наєнко Г.</i>	
Реконструкція бібліотеки Іриней Фальківського та астрономічні видання у ній.....	459
<i>Матвійшин Я.</i>	
Розвиток західноєвропейського книгодрукування з астрономії у XV ст. (на прикладі вивчення інкунабул з фонду відділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського).....	545
<i>Соколов В.</i>	
Стародруки астрономічної тематики в бібліотеках католицьких монастирів Луцької / Луцько-Житомирської дієцезії XVII – першої половини XIX ст.....	570
<i>Ціборовська-Римарович І.</i>	
Стародруки з астрономії у бібліотеці одеського математика й астронома Івана Тимченка.....	592
<i>Полєвщикова О.</i>	
Книга з астрономії та поширення астрономічних знань в Україні у XVIII столітті....	608
<i>Соколов В.</i>	
Рідкісні календарні видання першої половини XVIII ст. Києво-Печерського друку з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.....	648
<i>Боднар Н.</i>	
ПРО АВТОРІВ.....	659